

דף לספרות

גיטה אבינור

שחם, א. ב. יהושע, עמוס עוז, אהרן אפלפלד, עמליה כהנא-כרמון, יצחק אורפז, שמאי גולן, יורם קניוק... ודומני כי רשימה זו עצמה עשויה להעיד על טוב טעמה, על זיקתה לערכי-אמת בספרות.

גיטה הלכה לעולמה בלא-עת. בת 45 היתה במוחה. צערנו האישי במות אשה עדינה זו, בעלת הליכות נאות ואצילות, הוא גם צערה של הספרות העברית, ששכלה אחד מעובדיה הנבונים והנאמנים ביותר בשדה הביקורת.

זכורני: לראשונה הסבו תשומת לבי רשימות בחתימת-ידה ב"מאזניים", בסוף שנות החמישים. פנית לעורך הירחון, מיכלי, וביקשתי שימסור לי את כתובתה, על מנת שאוכל להזמין להשתתף ב"דף" זה. נסתבר כי גיטה שהתה או בהולנד, ככת לווייה למיכה, בעלה, בשליחותו. דומני כי כתבתי לה לשם, וכעבור כמה חודשים, עם שובה, החלה לשלוח לנו מפרי עטה, ולא פסקה עוד עד שהעט נשמט מידה.

גיטה אבינור לבית אשכנזי, גולדה בווינה. לפרט בניגראפי פורמאלי זה נודעת חשיבות מהותית, אף-על-פי שמשפחתה עלתה לארץ-ישראל כאשר היא היתה בת עשר. היכרתי את אביה, ד"ר בינם אשכנזי, איש יהודי בעל-נפש ובוני תרבות, בעל השכלה נרחבת, יליד גליציה כמדומני, שחי שנים רבות בבירת אוסטריה. בבית הוריה ספגה גיטה אווירת-תרבות, זיקה לענייני רוח, הוקרה ליצירה הספרותית, אלה הערכים שהכשירוה לחרוש בהצלחה בשדה הביקורת, ואף רכשה ערכים של תרבות אירופית מסורתית, הומא-ניסטית, שעמדו לה לאורך כל שנות חייה. ברגעי משבר ובשעות מבחן.

את השכלתה הפורמאלית קיבלה בשנות לימודיה באוניברסיטה העברית בירושלים, שם הוסמכה עם תואר מ.א. — אך מעולם לא פסקה ללמוד, להוסיף דעת, להרהיב אופקים. ותמיד, כאשר נודמן לה להילות למיכה בשליחותיה, לאירופה או לאמריקה, היתה מנצלת את ההזדמנות להכיר ספריות חדשות, ואף לשוב לתבוס את ספסל הלימודים, מתוך צמאון תמיד לדעת, להשכלה. בנוסף על שליטתה בשפה הגרמנית, השתלמה גם באנגלית ובצרפתית, ולידיעת הלשון נתלוותה תמיד הכרת הספרות הנכתבת באותה לשון. אך כתיבתה הביאה עמה רק את אהבת היצירה, והניחה בשולי הדרך כל אותם מונחים ספרובי-מקצועיים של מדע-הספרות שקילקלו את השורה אצל רבים מבני דורה.

דומני כי לא אחטא לאמת אם אומר כי המניע העיקרי לכתיבתה של גיטה היתה אהבת הספר וכל הכרוך בו. מונחים לפני שני הספרים שבהם כונסו — רק בשנתיים האחרונות! — מאמריה של גיטה, מבחר מאמריה, האחד, "השקף אחורה בעצב", מוקדש כולו לספרות העברית; השני, "הפורטת על הפסנתר הכחול", לספרות העולם.

בראשון היא מתגלה כמלווה נאמנה לספר רות בת-זמנה, בעיקר לסיפורת. פרט לכמה מאמרי עיון מכליליים (על המוטיב היהודי, על זכרי ארץ-ישראל, על השואה, על היחס אל הקיבוץ — והכל, כמובן, בהשתקפות הספרותית) ושלושה מאמרים על סופרים ותיקים (שופמן, ברקוביץ ובורלא), עסקה גיטה רק במספרים בני הדור הזה: אהרן מגד, בנימין גלאי, חנוך ברטוב, ס. יזהר, י. עמיחי, נעמי פרנקל, דוד שחר, משה שמיר, בנימין תמוז, נתן

אבחנותיה היו דקות, הערותיה מבוססות על ראיית הכלל ורגישות לגונים דקים גם יחד, ואף כשהיו לה הסתייגויות, כאשר יחסה לספר מסויים היה ביקורתי, היתה נותנת לבוש כה תרבותי להשגותיה הענייניות שאיש לא יכול היה לכעוס עליה. זאת ועוד: גיטה לא היתה מתייחסת בדרך כלל לספר הבודד, אלא לסופר, לכלל יצירתו. בתקופה שבה כבשה לעצמה מקום הרצוניה המבודדת את הספר החדש, שזה-עתה-הופיע, ועוסקת רק בו, בנפרד ממה שכתב הסופר קודם, זכרה גיטה אבינור תמיד כי הספר היחיד אינו אלא חוליה בשרשרת, פרט אחד במכלול יצירתו של הסופר ובמכלול הסיפורת הישראלית. גישתה היתה תמיד עניינית, מהותית, הערותיה הפורמאליסטיות היו רק שוליות, ואף הן באו לרוב להעיד על משהו עיקרי ופנימי אשר בגוף היצירה.

במאמריה על ספרות העולם נתגלו לנו אספקטים אחרים באישיותה של גיטה. היא כתבה מאמרים על יצירות מתחום הספרות הקלאסית (שילר, גטה, לסינג, קלייסט, שקספיר, סופט, פילדינג, פו, הנרי גימס, מולייר, סאד, קונסטאן ועוד) וגם על הפרוזה בת זמננו — הגרמנית והאנגלית. בעיקר — הגרמנית. מאמריה על הסה, בל, גראס, מאן, רוט, קסטנר, יונסון, וואלור, עומדים במרכזו של הספר "הפורטת על הפסנתר הכחול" (הספר קרא על שם מאמרה על אלזה לסקר-שילר, שהוא יותר מהערכה ספרותית גרידא: הוא דיוקן עשוי בהרבה ידע ואהבה!) והם מהווים את צירו העיקרי. ואין פלא בדבר: גיטה אבינור היתה קרובה ביותר לספרות הזאת ולביעותיה, משום שהגרמנית היתה שפת-האם שלה ובחוג משר-פחתה היא סגנה מחדר נעוריה את הפרובלימאטיקה הכאוה שהעסיקה את הסופרים היהודים באוסטריה ואת הסופרים הגרמנים ההומאניסטים.

בחטיבה זו נמצאים שני מאמרים בעלי חשיבות מיוחדת: "הבט אהורה בזוועה", סקירה כוללת על יחסם של סופרים גרמנים בני זמננו לתקופה הנאצית, ו"יהודים בווינה", מסה מעמיקה על חלקם של יהודים בספרות אוסטריה לפני המלחמה ולבטיחם המודעים והבלתי-מודעים ביחסם האביואלנטי למוצאם ולקיס-רות האוסטרו-הונגאריה, שנמנו עם אורחיה. הוגו פון הופמנסטאל, קארל קראוס, יוסף רוט, סטיפן צווייג, הרמן קסטן — אלה נציגיה הראשיים של הספרות האוסטרית-היהודית שחזו מברשם את הטראגדיה של ההיקרעות בין שני היסודות של "נאמנות כפולה", או בין זיקה רצונית לספרות-אשכנזי וקשר בליינותק ליהדות.

בכל תחומי נושאינה נעה גיטה אבינור ככתב-בית: היא ידעה להעריך לא רק את הספרים, דומה כי אלה היו לה רק עילה לכתיבתה, כתיבה שהתבססה תמיד על ידע היסטורי וחברתי נרחב, על בקיאות מעמיקה בפרובלימאטיקה, על רגישות רבה לדרתי ביטוי וערכי אמונת.